

Ewa Obala¹

**KONFERENCJA NAUKOWA „DZIAŁALNOŚĆ
OFICYN WYDAWNICZYCH NA RZECZ EDUKACJI,
SZKOLNICTWA I OŚWIATY W XIX i XX WIEKU”**

W Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym Uniwersytetu Łódzkiego w dniach 15-16 października 2012 r. odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Działalność oficyn wydawniczych na rzecz edukacji, szkolnictwa i oświaty w XIX i XX wieku”. Jej organizatorem była Katedra Historii Wychowania i Pedeutologii Uniwersytetu Łódzkiego, a patronat nad nią objął Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk oraz Towarzystwo Historii Edukacji. Była to interdyscyplinarna debata naukowa, która skupiła przeszło pięćdziesięciu referentów, reprezentujących różne ośrodki uniwersyteckie w kraju oraz jednostki naukowe zajmujące się historią wychowania, literaturoznawstwem, historią kultury, bibliotekoznawstwem czy edytorstwem. Tematyka wystąpień była bardzo szeroka i ukazywała w szerokim kontekście działania edytorskie związane ze szkołą i wychowaniem, charakterystyczne dla ruchu wydawniczego XIX i XX wieku. W pewnym sensie owa interdyscyplinarność zainteresowań uczestników konferencji przesądziła o jej sukcesie, pozwalając na powiązanie problematyki działań pedagogicznych z innymi kręgami tematycznymi: działalnością instytucji wydawniczych i losami rozmaitych projektów edycji oświatowych.

Symposium otworzył organizator i gospodarz, prof. Grzegorz Michalski, kierownik Katedry Historii Wychowania i Pedeutologii UŁ. Przywitał on przybyłych gości i uczestników obrad, podkreślając zamysł konferencji, która może otworzyć kolejne pola badawcze w wielu dziedzinach nauki. Przewodniczący Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN prof. Bogusław Śliwerski zwrócił uwagę na znaczenie badań podejmowanych w zakresie historii edukacji, szkolnictwa i oświaty, które, jak stwierdził, zmieniły widzenie świata. Z kolei prof. Wiesław Jamrożek, prezes Towarzystwa Historii Edukacji i członek Komitetu Nauk Pe-

¹ Publiczna Biblioteka Pedagogiczna, Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu.

dagogicznych PAN, także współorganizator konferencji, przypomniał o 240 rocznicy powstania Ministerstwa Edukacji Narodowej przypadającej w roku 2013, a występująca po nim prof. Eleonora Sapia-Drewniak, reprezentująca Uniwersytet Opolski, otworzyła obrady, mówiąc o działających i rozwijających się w XIX i XX w. oficynach wydawniczych, które przyczyniły się do integracji i rozwoju oświaty.

Sesję plenarną zainauguowała prof. Jadwiga Konieczna z Uniwersytetu Łódzkiego, omawiając rolę „Przeglądu Pedagogicznego” (1882-1905) w upowszechnianiu czytelnictwa i książki dziecięcej poprzez rozmaite formy działań popularyzatorskich na rzecz oświaty. Działalność ta przedstawiona została zarówno w kontekście uwarunkowań wewnętrznych (działalność redaktorów i wydawców, sytuacja autorów), jak i zewnętrznych (obejmując m. in. problematykę ówczesnego rynku wydawniczego książki dziecięcej). Prof. Wiesław Jamrożek z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu poruszył z kolei temat działalności wydawniczej polskiej socjaldemokracji w Galicji, przypominając, że czasopismami wspierano działalność różnych ugrupowań i ich aktywność. W zaborze tym wydawano pisma o przekazie religijnym, politycznym, rewolucyjnym czy informacyjnym, zaś edytorska działalność socjaldemokratów z Ignacym Daszyńskim na czele skupiona była na druku pism takich jak „Praca” czy „Robotnik”. Wydawano także kalendarze robotnicze oraz broszury mające charakter polityczno-agitacyjny i pełniące funkcję informacyjną i instrukcyjną. Interesujący referat przedstawił również prof. Krzysztof Walczak, kaliszczanin reprezentujący Uniwersytet Wrocławski, mówiąc o edycjach i edytorach polskich podręczników historii doby zaborów oraz o perspektywach dalszych badań nad nimi. Prelegent podkreślił, że do prac nad tym tematem brak jest, jak dotąd, bibliografii podręczników; przygotowując ją trzeba sięgać zarówno do istniejących spisów bibliograficznych, jak i do katalogów wydawniczych i księgarskich oraz katalogów bibliotek. Edycje podręczników od 1795 r. do 1918 r. są rozproszone i trzeba wyszukiwać je w bibliotekach naukowych i pedagogicznych wielu miast polskich, a w miarę kompletny spis tych edycji, jaki przygotował mówca, to dotychczas około 450 egzemplarzy; nadal jest on uzupełniany. Ostatnia w sesji plenarnej wystąpiła prof. Eleonora Sapia-Drewniak, mówiąc o wydawnictwie Karola Miarki i jego wkładzie w szerzenie polskości na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku. Ten wybitny literat, właściciel drukarni i wydawnictwa swoją działalność kierował przeciwko zaborcy, a jego praca skupiała się na krzewieniu polskiego czytelnictwa. Z drukarni Miarki wychodziły m. in. kalendarze, podręczniki, w tym *Elementarz Polski*, *Dzieła Mickiewicza* itp.

Dalszą część konferencji podzielono na sekcje. Sekcja „A” pod przewodnictwem dr Anety Bołdyrew z Uniwersytetu Łódzkiego skupiła prelegentów z wystąpieniami dotyczącymi działalności wydawniczej w XIX i początkach

XX wieku. Pierwsza wystąpiła prof. Ewa Danowska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) przedstawiając drukarnię przyszkolną Gimnazjum Wołyńskiego i Liceum Krzemienieckiego (1811-1832) i wskazując na znaczące dla tych instytucji postacie: Tadeusza Czackiego, Alojzego Osińskiego i Natana Glücksberga. Kolejna prelegentka, dr hab. Magdalena Dąbrowska (Uniwersytet Warszawski) zapoznała słuchaczy z problematyką pedagogiczną, obecną w zainteresowaniach wydawców rosyjskich przełomu XVIII i XIX wieku, czyli tzw. „okresu nowikowowskiego” i „okresu karamzinowskiego”. Szczególną uwagę zwróciła na postać Nikołaja Iwanowicza Nowikowa, rosyjskiego pisarza, satyryka, dziennikarza, wydawcy i wybitnego krzewiciela oświaty. Dr Magdalena Kwiatkowska (Uniwersytet Łódzki) w referacie zatytułowanym „Rynek – polityka – edukacja. Wydawcy profesjonalni w Królestwie Polskim wobec programów upowszechniania i popularyzacji wiedzy na przełomie XIX i XX wieku” prześledziła programy edytorskie firm komercyjnych mające na celu wspomóc proces kształcenia i samokształcenia na poziomie średnim i wyższym oraz upowszechnianie najnowszych zdobyczy nauki wśród inteligencji. Z kolei dr Monika Sulejewicz-Nowicka (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego) rozważała problem serii wydawniczych z początku XX wieku, adresowanych do młodzieży szkolnej. Jako przykład przedstawiła Bibliotekę Klasyków Polskich Wendego i Wybór Pisarzy Polskich i Obcych dla Domu i Szkoły. Fakt publikowania książek w seriach wydawniczych wzbudzał zawsze zainteresowanie, warte przypomnienia są cykle takie jak: dzieła Kochanowskiego, Słowackiego, Mickiewicza oraz podręczniki i broszury wydawane na potrzeby oświatowe. W dalszej części konferencji mgr inż. Beata Leder (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego) omówiła treści kierowane do dzieci i młodzieży, znajdujące się w czasopiśmie z kolekcji Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, wydawanych na przełomie XIX i XX wieku, jako odzwierciedlenie zmieniającej się rzeczywistości. Natomiast dr hab. Artur Jazdon (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu), podzielił się informacjami na temat obecności książki szkolnej w repertuarze wydawców poznańskich lat 1815-1914, a wśród nich wymienił: Antoniego Poplińskiego, Jana Konstantego Żupańskiego, Ernsta Mittlera, Ludwika Merzbacha, Karola Reyznera, a także Drukarnię W. Decker. Kolejni prelegenci to: dr Piotr Sławiński (PWSZ w Tarnobrzegu), przedstawiający serię wydawniczą „Zarys Przyrody” dla użytku kształcącej się młodzieży, wydawaną w latach 1865-1867, autorstwa Romana Pacewicza, mgr Łukasz Romaniuk (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), omawiający podręczniki i książki dla młodzieży w ofercie wydawniczej oficyny Friedleinów w Krakowie oraz dr Izabela Krasieńska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), która podjęła temat działalności księdza Henryka Antoniego Szumana, jako inicjatora, redaktora

i wydawcy „Naszego Przewodnika”, pisemka dziecięcych bractw wstrzemięźliwości (1913-1919).

Po przerwie wystąpili: dr Aneta Bołdyrew, przybliżając działalność wydawnictwa Michała Arcta na rzecz popularyzowania wiedzy na początku XX w. na przykładzie serii „Książki dla Wszystkich” i „Biblioteczki Dzieł Społeczno-Ekonomicznych”, mgr Nina Kapuścińska (Uniwersytet Łódzki) omawiając temat „Kto garstką ziemię nosi, góry się doczeka” – „Zorza. Dziennik młodemu wiekowi poświęcony” Pauliny Krakowowej i Walentyny Trojanowskiej, mgr Kamil Śmiechowski (Uniwersytet Łódzki), który przeanalizował łódzkie inicjatywy wydawnicze w opinii prasy lokalnej („Goniec Łódzki” „Kurier Łódzki”, „Rozwój”) na przełomie XIX i XX wieku, dr Jadwiga Miękina-Pindur (Kolegium Nauczycielskie w Bielsku-Białej) mówiąca o działalności i znaczeniu oficyny wydawniczej rodziny Feitzingerów w Cieszynie na rzecz edukacji, szkolnictwa i oświaty oraz dr Beata Szczepańska i dr Nella Stolińska-Pobralaska (Uniwersytet Łódzki), które przypomniały edukacyjne publikacje Wydawnictwa Ludwika Fiszerza do I wojny światowej.

Obrady w sekcji „B”, gdzie prowadzącą była dr Elżbieta Magiera, reprezentująca Uniwersytet Szczeciński, dotyczyły działalności oficyn wydawniczych w II Rzeczypospolitej. Referaty przedstawili: dr Edyta Wolter (Uniwersytet Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie), rozpatrując działalność oficyn wydawniczych w obszarze edukacji ekologicznej w Drugiej Rzeczypospolitej, dr Monika Olczak-Kardas (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), omawiając książkę dla dzieci i młodzieży w ofercie wydawniczej „Naszej Księgarni” w latach 1921-1939, dr Teresa Gumuła (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), przedstawiając inicjatywy wydawnicze Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych na rzecz szkoły średniej, wreszcie dr Elżbieta Magiera opisując działalność wydawniczą polskiego ruchu spółdzielczego na rzecz oświaty i wychowania w okresie międzywojennym (1918-1939). Po przerwie wystąpili także: dr Urszula Wróblewska (Uniwersytet w Białymstoku) z referatem „Zalecenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w zakresie wydawnictw dla mniejszości narodowych i grup wyznaniowych w Drugiej Rzeczypospolitej”, dr Adam Ruta (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), analizując kwestię działalności krakowskich oficyn wydawniczych na rzecz szkoły i edukacji w dwudziestoleciu międzywojennym, dr Joanna Sosnowska (Uniwersytet Łódzki), omawiając działalność firmy księgarsko-wydawniczej Ludwika Fiszerza na rzecz oświaty i szkolnictwa w Łodzi w latach 1882-1932, dr Jarosław Durka (Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Częstochowie), mówiąc o działalności wydawniczej Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych w dwudziestoleciu międzywojennym, jak również dr Aleksandra Lubczyńska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kiel-

cach), koncentrując się na „Przewodniku Oświatowym” (1901-1939) i jego wydawcy, czyli Towarzystwie Szkoły Ludowej.

Kolejna prelegentka, prof. Jolanta Dzieniakowska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), omówiła znaczenie organu prasowego Związków Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej „Sprawy Szkolne” (1925-1939) jako źródła do dziejów oświaty lat międzywojennych. Pani profesor wykazała, iż stowarzyszenie to motywowało nauczycieli szkół powszechnych do dokształcania się i samokształcenia, a w czasopiśmie umieszczano treści związane ze sprawami szkolnymi, jak również relacje z konferencji rejonowych dla nauczycieli. Dr Bogumiła Celer (PBP Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu) wprowadziła słuchaczy w temat „Wydawcy czasopism pedagogicznych I połowy XX wieku w świetle egzemplarzy zachowanych w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu”. Prelegentka w krótkim zarysie historycznym czasopiśmiennictwa oświatowego scharakteryzowała zbiory Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, ponadto sklasyfikowała czasopisma oraz przedstawiła ich wydawców. Swoją referat zaprezentowała także mgr Bogusława Kuć (Uniwersytet Łódzki) przedstawiając *Eneidę* Wergiliusza w szkolnictwie i na rynku wydawnictw edukacyjnych w Polsce międzywojennej oraz prof. Grzegorz Michalski (Uniwersytet Łódzki), zapoznając słuchaczy z działalnością edytorską wydawnictwa Jakuba Mortkowicza ze szczególnym uwzględnieniem serii „Dobre książki dla młodzieży”. Jako ostatni wystąpił prof. Witold Chmielewski (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim), wprowadzając w zagadnienia działalności wydawniczej na uchodźstwie w latach 1940-1945. Swoje wystąpienie oparł na edycjach wydawanych m. in. w Londynie i Jerozolimie, podkreślając przy tym, jak bardzo dbano wówczas o poprawność języka narodowego.

W sekcji „C” obrady prowadzone były przez dr hab. Agnieszkę Wałęgę z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; dominowały tu zagadnienia ruchu edytorskiego po II wojnie światowej. Wystąpili kolejno: prof. Władysław Szulakiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), opisujący rolę Wydawnictwa Adama Marszałka dla upowszechniania wiedzy o postaciach zasłużonych dla nauki i kultury, dr hab. Agnieszka Wałęga, mówiąca o serii z zakresu nauk o wychowaniu, wydawanej również w Wydawnictwie Adama Marszałka, dr Ewa Witkowska-Urban (Uniwersytet Łódzki), rozpatrująca rolę Wydawnictwa Łódzkiego Towarzystwa Naukowego w utrwalaniu i upowszechnianiu doświadczeń edukacyjnych oraz osiągnięć badawczych przedstawicieli łódzkiego środowiska naukowego, dr Justyna Gulczyńska (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), omawiająca temat „Wydawcy i kolporterzy pism drugoobiegowych dla młodzieży w latach osiemdziesiątych XX wieku w Polsce”. Po przerwie kontynuowali: dr Maria Siuda (Uniwersytet Jana Ko-

chanowskiego w Kielcach), która analizowała działalność wydawnictw pedagogicznych w Kielcach w latach 1955-2012, dr Ewa Jabłońska-Stefanowicz (Uniwersytet Wrocławski), podejmująca temat „Od monopolu do technologii Wiki. Udział wydawnictw w kształtowaniu edycji podręcznikowych w ostatnich czterdziestu latach” oraz mgr Dorota Grabowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), przedstawiająca działalność Wydawnictwa Literackiego w upowszechnianiu literatury pamiętnikarskiej.

Drugi dzień obrad przyniósł kolejne interesujące wystąpienia, prowadzone tym razem przez prof. Grzegorza Michalskiego. Sesję rozpoczęła prof. Ewa Andrysiak, kaliszanka reprezentująca Uniwersytet Łódzki, tematem „Produkcja wydawnicza i drukarska na rzecz oświaty w świetle bibliografii *Druki kaliskie XIX i pierwszej połowy XX wieku*”. Prelegentka omówiła edycje wydawane w Kaliszu na potrzeby różnych form szkolnictwa i doskonalenia zawodowego, zarówno w postaci druków zwartych, jak i czasopism szkolnych, harcerskich, jednodniówek, kalendarzy czy druków ulotnych. Z kolei prof. Roman Tomaszewski z Akademii Pomorskiej w Słupsku przekazał informacje na temat polskich wydawnictw wojskowych ukazujących się w latach 1908-1990. Prelegent zaznaczył, iż szkoły wojskowe zaopatrywane były w wiele czasopism, pośród których warto wymienić m. in.: „Strzelca”, „Bellonę”, „Wiarusa”, „Służbę Oficerską”, „Polskę Zbrojną”, „Przegląd Piechoty”, „Przegląd Artylerii” czy „MON”. Po przerwie obradom przewodniczył prof. Roman Tomaszewski. Mgr Anna Patryło z Uniwersytetu Rzeszowskiego przedstawiła referat charakteryzujący edukację w Galicji w II połowie XIX wieku na podstawie pamiętników chłopskich (m. in. Wincentego Witosa, Jana Stryczka), zaś dr Piotr Gołdyn z Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Koninie zaprezentował temat spuścizny intelektualnej ministra Sławomira Czerwińskiego, jako elementu działalności wydawniczej „Zrębu”. Referent przedstawił życiorys i działalność ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego II Rzeczypospolitej, zaznaczając, że Czerwiński był zarówno mężem stanu, jak i twórcą oraz propagatorem idei wychowania państwowego.

Dzięki staraniom organizatorów konferencję tę można zaliczyć do bardzo udanych, m. in. za sprawą interdyscyplinarności jej tematyki. Zetknięcie problematyki oświatowej oraz historii ruchu wydawniczego na przestrzeni dwóch wieków, czasu niezwykle ważnego dla bytu narodowego Polaków, okazało się doświadczeniem interesującym, otwierającym nowe przestrzenie badawcze. Zyskuje na tym zwłaszcza historia oświaty, dla której losy i działania instytucji wydawniczych, a także poszczególne edycje stanowią powinny interesujące opracowania, uzupełniające dotychczasowy ogląd tych problemów. Zainteresowanie, jakie wzbudziło to naukowe spotkanie, powinno być sygnałem, że problematyka edycji oświatowych to nadal interesujący obszar badań interdyscyplinarnych, oczekujący na dalszą naukową eksplorację.